

**MINISTERUL EDUCAȚIEI
UNIVERSITATEA NAȚIONALĂ DE MUZICĂ DIN BUCUREȘTI**

**RECONSTITUIREA CARIEREI
DIRIJORULUI GEORGE GEORGESCU
PRIN PRISMA
DOCUMENTELOR VREMII**

-REZUMAT-

**CONDUCĂTOR ȘTIINȚIFIC:
PROF. UNIV. DR. NICOLAE GHEORGHITĂ**

**DOCTORAND:
GEORGE-ANDREI BUTCĂ**

BUCUREȘTI, 2024

RECONSTITUIREA CARIEREI DIRIJORULUI GEORGE GEORGESCU PRIN PRISMA DOCUMENTELOR VREMII

Intenția acestei lucrări este aceea de a-l prezenta publicului pe George Georgescu, personalitate de prim plan a artei muzicale românești, în lumina unor documente în bună parte inedite. Pentru cei care, asemenea mie, nu l-au cunoscut, George Georgescu reprezintă o legendă a dirijatului românesc. Am auzit în diverse ocazii vorbindu-se despre el. Uneori în termeni admirativi, alteori pe un ton critic. Știam, totodată, că imaginea sa a avut de suferit în perioada comunistă și că nu au fost evidențiate încă multe aspecte, care nu se încadrau în normele stabilite din epoca respectivă. Este trist că, poate singurii care mai au încă nealterată imaginea celui care a fost dirijorul George Georgescu, sunt oamenii cu vârsta de peste 70-80 de ani, adică cei care au avut ocazia să se afle în sală la concertele sale, să fie martori direcți ai acelei epoci.

Documentele sonore imprimate, cele care s-au păstrat, aflate într-o stare tehnică aproximativă, precum și o politică culturală inefficientă, care a neglijat acest patrimoniu, au făcut din acest senior al baghetei românești – pentru mulți dintre cei de azi – un cvasi-necunoscut. Oare câte dintre culturile secolului XX se pot mândri cu un asemenea grup de elită din care făceau parte dirijorii Ionel Perlea, Constantin Silvestri, George Georgescu și Sergiu Celibidache? Cu excepția ultimului dintre acești dirijori, care a fost prezent la pupitrul Filarmonicii „George Enescu” în anii '70 - '80 și apoi după '90, despre ceilalți se știe destul de puțin, din ce în ce mai puțin pe măsură ce generațiile se schimbă.

Mi-am propus să contribui la punerea în lumină a activității dirijorului George Georgescu prin completarea documentației referitoare la cariera sa încă din anul 2016, când am redactat lucrarea de Licență. Elaborată sub îndrumarea doamnei Conf. univ. dr. Laura Manolache, aceasta s-a intitulat *Reconstituirea activității internaționale a dirijorului GEORGE GEORGESCU. Partea I - 1918-1945* a inclus o succintă biografie a dirijorului, formulată pe baza bibliografiei existente, prezentarea materialului documentar inedit pe care l-am cercetat, o cronologie a concertelor susținute de Georgescu în străinătate în prima parte a carierei sale, ce a rezultat în urma însumării datelor din cronică, programe de concert și afișe. De asemenea, am formulat opinii cu privire la politica repertorială a dirijorului și am tratat

subiectul debutului său, eveniment petrecut la Berlin, în 21 februarie 1918.

M-am ocupat apoi de prezența lui George Georgescu în România iar în anul 2018 am realizat lucrarea de Disertație *Reconstituirea activității dirijorale a lui George Georgescu din România, între anii 1920-1964*, coordonator științific Conf. univ. dr. Florinela Popa. Am prezentat, fără a pătrunde în detaliu, activitatea sa la conducerea Filarmonicii din București, relevată prin calendarul numeroaselor prezențe la pupitrul orchestrei bucureștene. Am făcut statistici în ceea ce privește politica repertorială a dirijorului și preferințele sale pentru anumiți compozitori sau anumite lucrări. Totodată, am prezentat o privire de ansamblu asupra activității dirijorului la Opera Română din București și am realizat, de asemenea, o analiză comparată a interpretării *Preludiului la după-amiaza unui faun* de Claude Debussy în viziunea dirijorilor Constantin Silvestri și George Georgescu.

Bibliografia consacrată lui George Georgescu este, încă, inconsistentă, incompletă, nu explorează întreaga sa contribuție artistică privită în context național și european. O menționez, pentru a reliefa impactul pe care bogata carieră a maestrului l-a declanșat asupra contemporanilor săi.

Panorama datelor reunite până în prezent de materialul bibliografic se dovedește însă a fi incompletă, schițată doar fragmentar, pentru o existență mult mai bogată, reprezentativă pentru viața muzicală românească. Este afirmația pe care o susțin ca fiind principala motivație pentru abordarea dintr-o perspectivă nouă, mult mai cuprinzătoare, a fondului documentar referitor la George Georgescu. Principalul scop al acestei întreprinderi de cercetare științifică este acela de a pune în circulație o bază de date actualizată, cu documente inedite, descoperite personal.

În consecință, deplasez reflectorul asupra contribuției mele la cunoașterea lui George Georgescu, contribuție menită să confere imaginii acestui muzician justa măsură a valorii sale pentru istoria muzicii românești în secolul XX.

Un fond documentar inedit

Așa după cum am afirmat, George Georgescu a făcut parte din „grupul celor cinci” dirijori români de anvergură internațională ai secolului XX, alături de George Enescu, Ionel Perlea, Constantin Silvestri și Sergiu Celibidache. Toți au evoluat cu înaltă ținută pe marile scene muzicale ale lumii. Cu excepția lui George Georgescu, toți au ales să se stabilească, mai devreme sau mai târziu, pe meleaguri străine, unde de altfel și-au aflat și sfârșitul. Despre toți aceștia, au apărut în ultimii ani scrieri ce își propun ca, alături de înregistrările sonore, să le

graveze în memoria posterității, celebritatea. În acest context se plasează și încercarea mea de a contribui la reconfigurarea portretului muzical al lui George Georgescu, favorizată de o conjunctură prielnică.

Acum câțiva ani am avut șansa să o cunosc personal pe fiica maestrului George Georgescu, doamna Ioana Georgescu-Răileanu, stabilită în Franța, la Paris, dar cu perioade petrecute anual, atât la București, cât și în special la Tulcea, unde coordonează Concursul Internațional de Interpretare muzicală „George Georgescu” menit să omagieze personalitatea maestrului. Preocupată de a evidenția aspecte din cariera tatălui său care să reflecteze adevărata sa anvergură, doamna Ioana Georgescu-Răileanu mi-a pus la dispoziție arhiva familiei, nevalorificată încă de cercetarea muzicologică. Este vorba despre un fond documentar constând în articole de presă ce marcase pretutindeni în Europa concertele dirijate de George Georgescu, afișe, programe de concert, fotografii, documente referitoare la activitatea sa de la Opera din București, Cartea de Aur a familiei, peste 200 de scrisori ce îi erau adresate din partea a 55 de personalități între care îi menționez pe George Enescu, Richard Strauss, Nadia Boulanger, Felix Weingartner, Georges Auric, Pablo Casals, Aram Hacıaturian, Wilhelm Kempff, Clemens Krauss, Paul le Flem, Sviatoslav Richter, Maurice Ravel, David Oistrach, Dmitri Șostakovici, dar și o serie de 22 interviuri, scrise sau filmate, realizate cu cei ce-l cunoscuseră și fuseseră martori la evenimentele muzicale oferite de distinsul său părinte. În continuare, voi expune în mod detaliat conținutul acestui fond inedit pe care mi-am întemeiat cercetarea, și care asigură materia primă a prezentei teze de doctorat. Totodată voi îndrăzni o primă interpretare, generală, a acestor documente.

Introducerea care prezintă traseul său artistic, este urmată de prezentarea diferitelor etape și aspecte pe care le-am avut în vedere privind reconstituirea, cu intenția de a fi exhaustivă, a biografiei maestrului. Voi evidenția astfel caracterul original al prospectărilor mele.

Ca preambul al cercetării propriu-zise, un prim demers muzicologic necesar a constat în ordonarea întregului material – alcătuit din cronici, afișe, programe de sală – pe criteriu cronologic. Ori, din capul locului, această etapă a cercetării a fost anevoioasă, întrucât arhiva muzicianului român a fost alcătuită inițial în scopul rememorării personale. Cu alte cuvinte, decupajele din presă nu au fost însoțite totdeauna de mențiuni care să permită posterității o reconstituire facilă, cu respectarea rigorilor științifice. Mă refer în primul rând la menționarea

publicației și a datei exacte a apariției articolului respectiv.

Așa încât, de la bun început, am încercat să găsesc, pentru fiecare document în parte, răspunsul complet și corect la câte un set de întrebări: unde, când, cu cine s-a întâmplat? Am constatat astfel, că unele dintre datele înscrise cel mai adesea de soție, cu cerneală, pe marginea documentului erau – de fapt – inexacte. Din fericire, în condițiile actuale facilitate de internet am avut posibilitatea să verific, uneori chiar la sursă, prin acces on-line la bibliotecile naționale – Berlin¹, Paris², Viena³ – justetea informațiilor și, atunci când a fost cazul, să fac retușurile cuvenite.

Etapă următoare, tot preliminară, a constat din confruntarea acestui nou material structurat, cu informațiile deja vehiculate de exegeți, pentru a-i evalua importanța.

Dacă pentru activitatea din România a lui George Georgescu am reușit să aduc 60 de cronici în plus față de publicația *Filarmonica din București în reflectorul criticii muzicale: 1921-1945* a lui Octavian Lazăr Cosma, în care sunt valorificate aproximativ 150 de articole referitoare la dirijorul român, pentru activitatea sa din străinătate există cu mult mai puține. Din acest punct de vedere, doresc să evidențiez, de exemplu, numărul de circa zece ori mai mare de cronici pe care îl pun acum în circulație, față de materialul pe care și-au întemeiat afirmațiile anterioare ceilalți exegeți: aproximativ 300 de documente versus 30 – Viorel Cosma sau 40 – Lucian Voiculescu.

Privită pe ansamblu, prezenta prospecție a permis includerea în cronologia din străinătate a 102 concerte față de cercetarea întreprinsă de Viorel Cosma și Ruxandra Arzoiu, precum și a 94 de alte concerte în cronologia evenimentelor din România. Referitor la activitatea sa susținută la Opera din București, comentariul realizat de Octavian Lazăr Cosma menționează doar câteva titluri de lucrări dirijate, în vreme ce, ca urmare a faptului că personal am cercetat 70 de documente interne ale Operei Române din București și însemnări din carnetul personal al dirijorului, am ajuns la concluzia că George Georgescu a dirijat un repertoriu bogat, alcătuit din 112 spectacole!

Pe de altă parte, în vederea studierii în detaliu a informațiilor vehiculate în aceste noi documente publicate în țări și în limbi diferite, s-a pus problema, într-o a treia etapă, a traducerii lor unitare, în limba română. În ceea ce mă privește, am realizat versiuni primare cu ajutorul unui software de traducere a documentelor din limba germană – 100, franceză – 90, enleză – 20, spaniolă – 10, italiană și poloneză – câte 5, greacă – 3, turcă – 2. Am retușat, firește, aceste versiuni: pe cele în germană, franceză, engleză, spaniolă și italiană prin forțe proprii, pe celelalte cu sprijinul unor specialiști în domeniu. Am avut, de asemenea, șansa să găsesc în arhiva familiei și

¹ Staatsbibliothek zu Berlin, http://zefys.staatsbibliothek-berlin.de/kalender/auswahl/date/1918-02-20/?no_cache=1.

² Bibliotheque Nationale de France: <http://www.bnf.fr/fr/acc/x.accueil.html>.

³ Österreichische Nationalbibliothek, <http://www.onb.ac.at/>.

unele texte deja traduse – este cazul cronicilor din presa din Belgia – 2, Cehia – 9, Elveția – 1, Italia – 2, Polonia – 11, S.U.A. – 5, Suedia – 5, Ungaria – 5, Rusia – 6, Slovacia – 3. În acest fel am obținut materia primă pentru etapa propriu-zisă a cercetării muzicologice.

Următorul pas a constat în extragerea informațiilor referitoare la data concertelor, sala, orchestra, partenerii de scenă, repertoriu, detalii pe care le-am consemnat în *Anexa 1 – Calendarul concertelor dirijate de George Georgescu în străinătate între 1918-1964*.

Astfel pregătit, fondul documentar al afișelor, programelor de sală și cronicilor identificate și ordonate cronologic, mi-a permis jalonarea, în continuare, a reperelor naționale și internaționale ale activității sale postbelice. Am studiat și comentat acest valoros fond menit să surprindă la scară reală anvergura carierei postbelice a lui George Georgescu. În special în privința activității internaționale a muzicianului, aportul demersului meu este substanțial.

Și iată că, ajuns la final de proiect, prin prezenta teză de doctorat sunt în măsură să conturez o imagine panoramică asupra întregului traseu dirijoral al maestrului, deopotrivă autohton și internațional, punând astfel în circulație un material documentar voluminos, majoritar inedit.

Ca alcătuire, această teză de doctorat apare structurată în două părți subdivizate în două, respectiv trei capitole. Prima parte se referă la cariera internațională și românească a muzicianului de la debutul său, din 1918, și până la finele celui de-al Doilea Război Mondial. În primul capitol am prezentat activitatea sa dirijorală internațională prin prisma articolelor de limbă germană, franceză și prin articole de presă din alte spații culturale. Capitolul al doilea se referă la activitatea lui George Georgescu din România, la conducerea Filarmonicii din București și Operei Naționale din București. Partea a II-a a lucrării vizează activitatea sa postbelică desfășurată până la sfârșit de viață, activitate susținută, de asemenea, datorită notorietății de care se bucura, deopotrivă în țară și peste hotare. Capitolul al treilea se referă la concertele pe care Georgescu le-a susținut în România, după revenirea sa în viața muzicală (1947). Cel de-al patrulea capitol prezintă concertele pe care dirijorul român le-a susținut în spațiul cultural internațional în perioada vizată, 1947-1964, politicile repertoriale dar și orașele în care a concertat, soliștii și orchestrele cu care a colaborat. În ultimul capitol este prezentată o sinteză a lucrărilor simfonice românești pe care George Georgescu le-a dirijat de-a lungul carierei sale, lucrări dirijate în bună parte în primă audiție absolută. În Anexe regăsim *Calendarul concertelor dirijate de George Georgescu în străinătate între 1918-1964*, *Cronologia concertelor dirijate de George Georgescu în România între 1920-1964* și *Cronologia spectacolelor dirijate de George Georgescu la Opera Română din București*.

Se cuvine totodată făcută precizarea că această teză marchează doar un prim pas, ce

constă preponderent din efortul de descifrare, ordonare cronologică și traducere – în ceea ce privește extrasele din presa internațională – a imensului material documentar existent. Am optat, de aceea, pentru o expunere integrală a documentelor, însoțită de minime comentarii.

Sper ca informațiile puse acum în circulație să fie utile celor interesați de valorile din trecut ale artei românești, dovezi grăitoare despre o bogată și prestigioasă tradiție muzicală de recunoaștere internațională.

Perspectiva dobândită prin studiul materialelor documentare referitoare la cariera deopotrivă românească și internațională a dirijorului George Georgescu ne îndreptățește concluzia cu privire la măiestria sa artistică, elogiată de presa de specialitate, precum și la șansa de a o putea afirma prin colaborarea cu ansambluri simfonice și cu soliști de prim rang.

Impresionantul său traseu longeviv, din 1918 până în 1964, rămâne, de asemenea, mărturie a considerației de care s-a bucurat din partea unor instituții muzicale de tradiție, și a unor colegi de profesie ce au consemnat cu admirație impresiile lăsate de prezențele sale scenice, de concertele sale.

În ceea ce mă privește, mă consider un favorizat al soartei pentru șansa de care am beneficiat, aceea de a cerceta în premieră, de a ordona și comenta, iată, voluminosul și valorosul patrimoniu documentar deținut de familia maestrului. Acest fond constă – pot face acum bilanțul! – din peste 300 de articole de presă inedite, 55 de afișe, 220 programe de concert, 1000 de fotografii, 70 de documente din arhiva Operei Române din București referitoare la activitatea sa în instituție. De real interes se dezvăluie cercetătorului și Cartea de Aur a familiei, în care au semnat invitați de marcă: scriitori, artiști, oameni politici, ambasadori, dar și cvasi-totalitatea muzicienilor români și străini care au concertat la Ateneu sub bagheta lui George Georgescu. În cazul acestora din urmă, consemnările invitațiilor, care depășeau adesea stilul convențional, sunt o dovadă sensibilă de prețuire reciprocă impregnată de afecțiune prietenească. Nu le menționez aici numele, deoarece acestea apar în detaliu incluse în listele din Anexe. De asemenea, acest fond inedit conține 209 scrisori din partea a 55 de personalități ale epocii, precum și 91 de fotografii cu dedicația unor muzicieni de prestigiu ca Eugen d'Albert, Wilhelm Backhaus, Hugo Becker, Monique de la Bruchollerie, Pablo Casals, George Enescu, Walter Gieseking, Stan Golestan, Wilhelm Kempff, Dinu Lipatti, Zino Francescatti, Zoltán Kodály, Henri Marteau, Alma Moodie, Evgheni Mravinski, Arthur Nikisch, Gregor Piatigorsky, Charles Putmann, Maria Snejina, Igor Stravinski, Richard Strauss, Jacques Thibaud sau Felix Weingartner. Patrimoniu conține și o serie de 22 interviuri (scrise sau filmate) ale unor personalități ale vieții muzicale românești, printre care Pascal Bentoiu, Ștefan

Gheorghiu, Valentin Gheorghiu, Ioan Beldi, Octavian Lazăr Cosma, Marin Constantin, Ilarion Ionescu-Galați, Theodor Grigoriu ș.a.

Printr-un nivel de exigență exemplară, George Georgescu a fost un educator al publicului român atât prin programarea continuă și reluarea periodică a marilor partituri simfonice, cât și prin consistentele prime audiții, prin promovarea constantă, susținută a muzicii românești și a compozitorilor și interpreților români. Totodată, spre a integra Capitala țării în circuitul internațional de prim rang, a invitat la București personalitățile epocii, soliști, compozitori și dirijori, care în bună parte veneau în România datorită prestigiului său internațional și legăturilor de reciprocă prețuire pe care le avea cu cei mai importanți muzicieni ai lumii.

Am reușit să-i conturez astfel – cel puțin așa îmi doresc să cred – cariera fenomenală, demnă de roman. Rodul muncii mele îl constituie, desigur, prezenta teză de doctorat, cu aspect preponderent documentar. Am să mă străduiesc să o retușez, să o cosmetizez, să o rescriu ca poveste, în așa fel încât să vadă lumina tiparului și să se adreseze publicului larg într-un timp nu prea îndelungat.

Prin comparație cu ceilalți exegeți, care au identificat 159 de concerte în străinătate (a se vedea în acest sens substanțiala contribuție ce revine muzicologilor Viorel Cosma și Ruxandra Arzoiu) și 726 de concerte în România (aceeași sursă documentară), cercetarea mea pune în circulație un fond documentar ce atestă 261 concerte în străinătate – deci cu 102 prezențe scenice mai numeroase față de ceea ce se știa anterior – și 820 de concerte în țară – deci argumentează un plus de 94 evenimente –, reflectate în paginile a sute de documente inedite. Pe baza prelucrării datelor astfel obținute, am ajuns la concluzia că maestrul a colaborat cu peste 50 de ansambluri simfonice și cu 300 soliști. În cazul acesta, și cifrele vorbesc elocvent, dau măsura unei cariere cu totul excepționale!

În privința activității de la Filarmonică, prospectarea mea îmi formulează opiniile prin studiul unui număr de 60 de cronici în plus față de publicația *Filarmonica din București în reflectorul criticii muzicale: 1921-1945* a lui Octavian Lazăr Cosma, în care sunt valorificate aproximativ 150 de articole referitoare la dirijorul român. Tot din perspectivă comparată, relievez numărul de circa zece ori mai mare de cronici pe care îl pun acum în circulație pentru activitatea din străinătate: aproximativ 300 de documente versus 30 – Viorel Cosma sau 40 – Lucian Voiculescu.

Referitor la activitatea sa susținută la Opera din București, comentariile realizate de Octavian Lazăr Cosma și Anca Florea menționează doar câteva titluri de lucrări dirijate, în vreme ce, ca urmare ale faptului că personal am cercetat peste 70 de documente interne ale Operei Române din București și însemnări din carnetul personal al dirijorului, am ajuns la

concluzia că George Georgescu a dirijat un repertoriu bogat, alcătuit din 112 spectacole! A fost un artist de mare valoare, un împătimit al artei sunetelor, pe care a slujit-o cu fervoare, la cel mai înalt grad.

Epoca actuală este dominată totuși – să recunoaștem – de informația vehiculată în mediul on-line. Pe acest considerent am apreciat ca obligatorie atestarea și în acest context a coordonatelor de excepție ale acestei personalități artistice emblematice pentru secolul XX. În consecință, îmi permit să dezvălui aici, în spațiul rezervat concluziilor, faptul că, privilegiat de susținerea permanentă a doamnei Ioana Georgescu-Răileanu, fiica maestrului, și a unei echipe de informaticieni care a răspuns solicitării dânssei, am pregătit întreagă această documentație spre a fi încărcată pe un site George Georgescu special construit spre a face vizibilă generațiilor prezente și viitoare, statura de uriaș a muzicianului.

Biografia sa, însoțită de numeroase și sugestive fotografii, de cronologia exhaustivă a concertelor, de lista repertoriului, a înregistrărilor existente – atestate de afișe și extrase de presă, de fișiere audio și video –, lista partenerilor de scenă, lista localităților și a țărilor în care a susținut concerte, precum și o listă a bibliografiei existente – întreg acest fond documentar surprins parțial și în listele integrate în ANEXE, se va afla, de la sfârșitul anului în curs la îndemâna tuturor celor interesați să se apropie, să cunoască în profunzime sau să evoce în felurile modalități proeminente figură a lui George Georgescu.

Demersul meu cu profil preponderent istoriografic, prezintă cu bogăție de detalii contextul unei epoci, muzicienii unui spațiu cultural vast, epocă și spațiu care au marcat existența și profesia exemplar susținută de George Georgescu, care prin toate aceste date se afirmă ca actor de prim-plan al vieții muzicale europene și americane din perioada cuprinsă între anul debutului, 1918 și cel al despărțirii de această lume, 1964!

Un cuvânt de grație exprim și pe această cale doamnei Ioana Georgescu-Răileanu, fiica artistului. Cu generozitate, dânsa m-a sprijinit pe tot parcursul elaborării acestui studiu, punându-mi la dispoziție consistentul și diversul material aflat în arhiva familiei sale. De asemenea, mulțumesc pentru susținere, pentru sugestiile și recomandările pertinente care au contribuit la șlefuirea textului meu potrivit rigorilor științifice, conducătorului meu de doctorat, Prof. univ. dr. Nicolae Gheorghiuță, precum și membrilor comisiei de îndrumare, Prof. univ. dr. Valentina Sandu-Dediu, Prof. univ. dr. Antígona Rădulescu și Conf. univ. dr. Florinela Popa.